

Kunst kui mäss, kohanemine ja kohandaja Heiti Talviku ja Betti Alveri luules

Katrin Ennus

Ettekanne võtab vaatluse alla Heiti Talviku ja Betti Alveri luule, keskendudes eelkõige sellele, millisenä joonistub nende tekstide põhjal välja kunsti ja kunstniku roll.

Kui kasutada sõna "kohanemine" selle sotsiaalsete-poliitiliste konnotatsioonidega, siis ei ole see kindlasti kohaldatav ei Alveri ega Talviku isikule ja loomingule, sest selles sfääris on nende puhul vaieldamatult tegu legendaarsete kohanematute ja mässajatega. Samas on aga teada, et iga eituse ja mäss tõstab omakorda esile mingi uue väärtuse, mille nimel mäss tegelikult käib ja millele mässaja end ennastunustavalt pühendab. Alveri ja Talviku luules on selleks konformistlikule ja kitsarinnalisele igapäevaelule ning enese müümisele vastuseatavaks väärtuseks kunst. Puhtast ja sõltumatust kunstist saab nende jaoks elujuhis, millele tuleb alluda ehk, teisisõnu, end sellega kohandada tingimusteta. Samas ei saa aga Talvikut ja Alverit pidada puhtakujuliseks kunst kunsti pärast jüngriteks, kuigi kokkukõlasid selle ideoloogiaga leiab nende luulest nii mitmeidki. Üldjoontes osutub kunst Talviku ja Alveri jaoks siiski pigem teekonnaks, mis peab viima elu sügavama tunnetuse ja mõistmiseni. Selles kontekstis näevad nad mõlemad kunstil muu hulgas ka tervendavat-teraapilist rolli, st kunsti võib tõlgendada ka kui kohandajat, mis lähendab kunstnikku elule ning aitab tal elu ja iseendaga paremini toime tulla.

Lõpetuseks võib veel mainida, et oma idealistlikus mässus ei ole Talviku ja Alveri luule tegelikult midagi täiesti enneolematut, vaid juhindub Euroopa romantismis välja töötatud skeemidest ning kohandab end juba olemasoleva sõltumatust nõudva ja tavamoraali trotsiva kunstitüübiga.

Stalini pikk vari üle "Tuulise ranna"

Cornelius Hasselblatt

Aadu Hindi "Tuulise ranna" esimene köide publitseeriti teatavasti 1951.a ning "...kriitika tungival nõudmisel..." (Sögel *et al.* 1987: 311) või "Kriitika tungival nõudel..." (Leht 1975: 80) ilmusaasta hiljem selle ümber töötatud ja tublisti laiendatud teine trükk. Napimad (nt Nirk 1987: 223–224; Lias 1985: 68) või värskemad (Annus *et al.* 2001: 385–386) kirjanduskäsitlused lähevad sellest ümbertöötamise asjaolust vaikimisi mööda.

Täpsemalt uurimata seda, milles kriitika tungivus siis tookord seisnes ja kas või kuidas kirjanikule tõesti avaldati survet (need küsimused on siinsest vaatevinklist irrelevantsed), tahan ettekandes küsida järgmist:

- Kas lisatud peatükid üldse sisuliselt sobivad romaani?
- Kas pole teise trüki näol tegemist ühe teistsuguse romaaniga, mitte ühe romaani täiendatud väljaandega?
- Ja kui nii on, kas poleks siis viimane aeg eesti kirjanduslugu selles osas revideerida ja eesti kirjanduse korpust lihtsalt ühe romaani võrra laiendada?

Lisandused on nimelt juba üksnes mahu poolest nii ulatuslikud – kümme peatükki ehk ligi kaks kolmandikku esimese trüki mahust –, et kahe raamatu identsuses tuleb kõvasti kahelda. Teise trüki kirjutamise puhul võib rääkida nii kohandumisest kui kohandamisest, see sõltub ainult vaatevinklist. Stalinlik kultuuripoliitika kohandas kirjandust, mõjus kirjandusele, kirjanikele; Aadu Hint kohandus ja kohandas siis oma teksti. Selle teksti edaspidine juurutamine eesti kirjanduskaanonisse – mis näeb olevat aset leidnud, kuigi leidub ka 20. sajandi eesti kirjanduse käsitlusi, kus Hinti ei mainita sõnagagi (Riismaa *et al.* 2002) – aga lähtub ainult sellest kohandatud variandist, sest kõik järgnevad kuus trükki (III – 1955, VIII – 1975) põhinevad sel laiendatud teisel trükil. Sellega aga paigutatakse romaan liiga kitsasse nõukogude konteksti. 21. sajandil ei peaks enam kohustuslik olema lugeda mõnda teksti Stalini varju all, sellepärast tuleks niigi lõputu protsessina toimuvat kohandumist/kohandamist edasi viia ja järgmise sammuna taastada Aadu Hindi romaani algredaktsioon ning teda sellisena lugeda ja retsepeerida.

Kirjandus

Annus, Epp *et al.* 2001. *Eesti kirjanduslugu*. Tallinn.

Hasselblatt, Cornelius 2003. The Fairy Tale of Socialism: How 'Socialist' was the 'New' Literature in Soviet Estonia? – *The Sovietization of the Baltic States, 1940–1956*. Ed. by Olaf Mertelsmann. Tartu: KLEIO ajalookirjanduse sihtasutus, lk 227–236.

Hint, Aadu 1951. *Tuuline rand* [1.]. Tallinn.

Hint, Aadu 1975. *Kogutud teosed* 1. Tuuline rand I. Tallinn.

Leht, Kalju 1975. *Aadu Hint. Lühimonograafia*. Tallinn.

Lias, Pärt 1985. *Eesti nõukogude romaan*. Tallinn.

Lilja, Pekka 1980. *Positiivisen sankarin tulo neuvostovirolaiseen romaaniin. Tausta ja toteutus*. (The Advent of the Positive Hero into the Soviet Estonian Novel. Summary). Jyväskylä (Jyväskylä Studies in the Arts 13).

Nirk, Endel 1987. *Eesti kirjandus. Arengulooline ülevaade*. Tallinn.

Riismaa, Pille *et al.* 2002. *Eelmise sajandi eesti kirjandus*. Tallinn.

Sögel, Endel *et al.* 1987. *Eesti kirjanduse ajalugu*. V köide. 1. raamat. Eesti nõukogude kirjandus. Tallinn.

Tekstipildid kunstis: sõna ja pilt digitaalses meedias

Raivo Kelomees

- Teksti ja pildi üksteiseks transformeerumine ja hübriidvormid.
- Pildilise ja verbaalse vastas- ja koosmängud on tuntavad läbi kunstiajaloo, kuid ühiskonda, kommunikatsiooni ja käitumist on need hakanud mõjutama trükimeedia saabudes. Elektrooniline ja digitaalne meedia on hilisem keskkond.
- Digitaalses meedias, kitsamalt digitaalses disainis ja kujutavas kunstis on teksti ja kujutise digitaliseerumine viimase aastakümne ilming. Selle tõttu peaks olema tungiv vajadus teemat kaardistada ajaloolistes ja erinevaid kasutusviise iseloomustavates aspektides.
- Meediadisainer ja -kunstnik väljendab ennast sõnade, kujutiste ja nende kombinatsioonide kaudu. Täendusväärne sõnum koostatakse teksti ja pilti kasutades. Originaalsus on vähetõenäoline, võimalik vaid ümberkombineerimine, rekombineerimine. Siin oleks huvitav küsida, missugustesse temaatilistesse lahtritesse võiksime paigutada varasema kogemuse? Kuidas on see seotud praegusega?
- Mängud teksti ja pildiga 20. sajandi kunsti kogemuse valguses: kubism, futurism, suprematism, dadaism, sürrealism, popkunst, fluxus, lettrism, konkreetne poeesia, kontseptuaalne kunst. Maalitud tekst (Braque, Picasso) ja tekstimaal (Roman Opalka).
- Kontseptualismi ja video ühendamine: kõne, pildi ja tekstikujutise vahekorrad (Bruce Nauman, John Baldessari).
- Arvuti-*interface*'i algvormid ja arengud: käsureaga arvutiga suhtlemisest ikoonide ja tööakendega varustatud keskkonnani. Teksti- ja pildialge orgaaniline segunemine kaasaegses arvutikasutaja keskkonnas, mis on laenanud ideid 20. sajandi kunsti varasematest kümnenditest.
- Loomemasinad arvutikeskkonnas: tähti "mõtestatud" tekstiks muutvad programmid, *online*-luule masinad, tekst-muusikaks ja tekst-kõneks transformaatorid, tekstipõhised ja visualiseerivad otsingumootorid. Loomemasinate varasemad vormid: mehhaanilised kirjutajad ja joonistajad.
- Kolmemõõtmelised vaataja interaktiivsust võimaldavad tekstikeskkonnad ja -installatsioonid. "Lugemine" kui füüsiline tegevus ja käitumine ruumis.
- Dünaamilised tekstikeskkonnad ja meediadisaineri argipäev, multimeedia võimalused sünesteetilisteks transformatsioonideks: tähest kujutiseks, kujutisest täheks, heli ja tähtede omavahelised transformatsioonid (tähtedest helid, helid häälikutena), tähegruppide omavahelised transformatsioonid (tähed kujutisteks, kujutised tähtedeks).
- Digitaalse tekstiplastika piiramatud võimalused ja kommunikatiivsed vajadused. Meedia-keskkond kui tekstimeri ja pildiookean, milles on ka mõned hoovused.

Salajased ja avalikud parteitekstid. EK(b)P 7. kongress (september 1952) ajakirjanduses ja stenogrammis

Olaf Kuuli

EK(b)P kongressidest ja Keskkomitee pleenumitest ilmusid ajakirjanduses tavaliselt üsna ulatuslikud ülevaated. Need erinesid aga oluliselt stenogrammidest. Ajaleheteksti ja stenogrammi võrdlus võimaldab välja selgitada, mida partei juhtkond ühel või teisel ajajärgul ei tahtnud rahvale teatavaks teha.

EK(b)P 7. kongressi materjalidest vaatleme poliitika, ideoloogia ja kultuuri valdkondi. Ajalehe tekst sisaldab siin vähe nimelist kriitikat. Küll on aga stenogrammis otseseid rünnakuid mitmete võimult tõugatud poliitikute (N. Karotamme meeskonna) vastu.

EK(b)P Keskkomitee kurikuulsa 8. pleenumi (märts 1950) järel kubisesid ka avalikud tekstid (ajakirjandus) jõhkrast sõimust paljude poliitika- ja kultuuritegelaste suhtes. EK(b)P 7. kongressi ajaks olid sedalaadi rünnakud muutunud vaoshoitumaks. Isegi stenogrammis oli kriitika loomeinimeste aadressil enamasti anonüümne. 1952. aasta sügisel ei saanud veel juttugi olla stalinliku totaalse režiimi liberaliseerimisest. Mõnevõrra oli aga muutunud kommunistliku partei taktika. Ettekandes on analüüsitud selle muutumise põhjusi.

Intertekstuaalsed kohanemised: "Kalevipoeg" ja nüüdistekstid

Marin Laak

Viimastel aastatel on "Kalevipoja" uurimisse toonud uut tähelepanu pööramine eepose tekstuaalsusele. Uusi perspektiive uurimises on avanud "Kalevipoja" toomine maailmakirjanduse, romantilise kirjanduse ja valgustusliikumise konteksti (J. Talvet).

Paradoksaalselt "Kalevipoja" uurimises pikka aega kestnud mõttepausiga on elavas kultuurielus kujunenud "Kalevipojast" kultuuris aktiivselt toimiv alustekst. Võime rääkida "Kalevipojaga" seotud tekstide võrgustikust. Selle võrgustiku moodustavad omavahel seostatud tekstide ahelad/ rajad. Selliseid seoste ahelaid või radu võiks nimetada ka tänapäeva tehnoloogiaga kohanenud uuteks kultuurilisteks õpiühikuteks (*cultural units of learning*). Seosteahelate visualiseerimiseks võib kasutada liivakella mudelit.

"Kalevipoja" intertekstuaalse kohanemise uurimine nüüdiskultuuris on olnud seotud ka "Kalevipoja" teksti intratekstuaalsete suhete analüüsiga. Võib näidata, kuidas teksti struktuuris genereerivad motiivide kordused tähenduste teisenemist ja võimendumist. Selliseid motiive saab eeposeset välja tuua nii konkreetsel (nt kivi, uni, teekond) kui ka abstraktsemal tasandil (nt kangelase hooplemine, kuninga tagasitulek). "Kalevipoja" teksti intratekstuaalsed seosed hajutavad teksti lineaarse narratiivi. Seda asendavad gradatsiooniliselt konstrueeritud tekstisiseste seoste ahelad. Eepose teksti kui terviku tähendus kujuneb nende seostatud tekstiahelate mustritest. Ettekannet inspireeriv küsimus asetub "Kalevipoja" teksti ja nüüdistekstide piirialale: kuidas seonduvad intratekstuaalselt võimendatud motiivid nüüdiskultuuris aktiivsete motiividega? Uuringi lähemalt "Kalevipoja" poolt genereeritud intratekstuaalsuse ja intertekstuaalsusete nüüdistekstide (karikatuurid, muusika, kujutav kunst, kirjandus) vahekorda.

Kaasaegsed arvutitehnoloogia poolt pakutavad võimalused avavad uusi perspektiive ka kirjandus ja kultuuriuurimises. Tekstide vahelisi seoseid on võimalik välja tuua ja n-ö materialiseerida uue põlvkonna lugeja piiramatul hulgal, mis muutub oluliseks kultuurimälu seisukohast. Kas peaksime tähelepanu pöörama mitte ainult tekstide vaid ka nende uurimise kohanemisele nüüdisaegse tehnoloogilise kultuuriga?

Kohanev identiteet Jaan Krossi iseseisvumisjärgses loomingus

Eneken Laanes

Ettekanne käsitleb Jaan Krossi iseseisvumisjärgset proosat kultuurilise identiteedi konstrueerimise seisukohalt. Krossi romaane liigitatakse tavapäraselt ajalooliseks proosaks. Ajaloo kirjutamine ajalooteaduses ja ilukirjanduses on aga otseselt seotud identiteedi loomise protsessidega kultuuris.

Iseseisvumiseelisel perioodil esines arutlusi Krossi romaanide ja ajaloo ning ajalookirjutuse vaheliste suhete teemal kriitikas arusaadavatel põhjustel vähe või piirdusid need peamiselt sedastega Krossi ajalootruudusest ja faktitäpsusest. Omamoodi pööre leidis aset 1990-ndate aastate teisel poolel kui tema romaane hakati nägema mitte niivõrd ajaloo tõetruude kujutajatena kui võimsate rahvusliku ja kultuurilise identiteedi loojatena. Näiteks kirjutab Jüri Talvet romaani "Paigallend" kohta: "See on saaga Eesti saamisest "natsiooniks" nii etnilises kui ka poliitilises tähenduses, ent üle kõige ettehaarav kujund Eesti iseseisvuse taastamisest rahvusriigina". Samas ei ole küsimus, milline see identiteet täpsemalt on, leidnud laiemat käsitlemist.

Krossi iseseisvumisjärgse proosa iseloomulike joonte ja kunstiliste võtete analüüs püüab tuua esile erinevusi identiteedi konstrueerimises ühest küljest Krossi enne ja pärast iseseisvumist ilmunud romaanides, teisest küljest Krossi proosas ja eesti ajalookirjutuses ning poliitilises diskursuses. Krossi iseseisvumisjärgne proosa annab kultuurilisele identiteedile mitte ainult uusi sisusid ja vaatepunkte, vaid ka uue arusaamise sellest, mida kultuuriline identiteet endast kujutab ja kuidas see kujuneb.

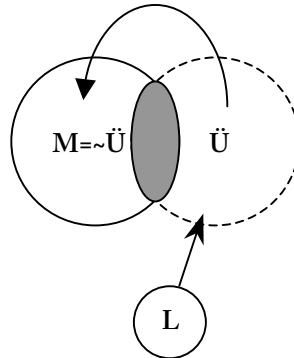
Ettekanne uurib kultuurilise identiteedi konstrueerimist Krossi proosas postkoloniaalse ja kultuuriteooria raames Bhabha, Halli jt poolt väljatöötatud mõistete abil. Küsimus postkoloniaalse teooria aktuaalsusest Eesti konteksti jaoks on kutsunud eesti kirjandusteaduses viimastel aastatel esile huvitava arutelu. Tavaliselt peetakse neis aruteludes aga postkoloniaalse teooria seisukohalt huvipakkuvateks perioodideks rahvuslikku liikumise aega 19. sajandil või Nõukogude okupatsiooni. Ettekanne üritab aga kasutada postkoloniaalses ja kultuuriteoorias aktuaalseid teemasid ja mõisteid iseseisvumisjärgse kultuurisituatsiooni analüüsimiseks. Käsitledes Krossi proosat identiteedi konstrueerimise seisukohalt, kerkib uue aktuaalsusega küsimus, millisesse kaasaegse kirjanduse paradigmasse see siis ikkagi kuulub. Ettekanne otsib sellele küsimusele vastust toetudes kaasaegse kirjanduse teoreetikute Hutcheoni, McHale'i, Gibsoni jt töödele.

Irooniline kohanemine

Arne Merilai

1. Irooniline lausung

L – lause

Ü – lausetähendus e üteldu

M – kõnelejatähendus e mõteldu, üteldu vastand ($\sim\text{Ü}$)

2. Iroonia kui metonüümiline kokkupuude

3. Iroonia kui eitav omaksvõtt e kohanemine

4. Iroonia kui varjatud koostöö test

5. + ja – näiteid elust ja kirjandusest

6. Arutelu

Kirjandus

Ennus, Katrin 2002. Iroonia – kas kohanemine, teesklus või mäss? – *Kohandumise märgid*. Koost ja toim Virve Sarapik, Maie Kalda, Rein Veidemann. *Collegium litterarum* 16. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 254–262.

Merilai, Arne 2003. *Pragmapoeetika. Kabe konteksti teooria*. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Merilai, Arne; Saro, Anneli; Annus, Epp 2003. *Poeetika. Gümnaasiumiõpik*. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Klassiku kohandamine.

Faehlmanni retseptsioon Liis Raua töödes aastatel 1934 ja 1965

Kristi Metste

F. R. Faehlmanni retseptsioonis on domineerinud tendents käsitleda teda pedagoogilis-poliitilise fenomenina. Rahvusromantikuile on ta olnud eesti rahva eestkostja, marksistidele talurahva ideoloog, teadlik võitleja talurahva huvide eest. Tema loomingu hindamine esteetilise nähtusena on olnud teisejärgulise tähtsusega.

1934. aastal ilmus Liis Raualt koolidele mõeldud brošüür "F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldi elust ja loomingust". Et töös on kasutatud kõiki selleks ajaks ilmunud olulisemaid uurimusi Faehlmanni kohta, võib seda käsitleda kui kokkuvõtet Faehlmanni retseptsioonist Eesti Vabariigis 1930-ndate aastate esimesel poolel. Kuigi Faehlmanni looming asetatakse siin vooluloolisse konteksti ja seda käsitletakse kui esteetilist nähtust, võib märgata ka tendentsi ideologiseerida Faehlmanni tegevust rahvusromantilises vaimus: tema tegusid juhtis suur armastus ja kaastunne rahva vastu, kellest ta ise põlvnes.

Nõukogude perioodil oli L. Raud keskseid Faehlmanni uurijaid, ehkki uurimistöö tulemusena valmis ainult vastav peatükk "Eesti kirjanduse ajaloo" I köites (1965). (Kavas olnud monograafia jäi kirjutamata.) See ajastuomaselt marksistlik käsitlus Faehlmannist kui valgustajast-demokraadist on määranud Faehlmanni retseptsiooni aastakümneteks.

See, millega ja kuidas eesti kirjandusteadus pidi kohanema nõukogude aja muutunud ühiskondlik-poliitilistes oludes, on üldjoontes tuttav. Vähem on uuritud seda, kuidas kohanes uuritav objekt. Minu eesmärk on ühe autori kahe väga erinevates tingimustes valminud teksti võrdlemisel jälgida, kuidas Faehlmanni käsitlus on kohandatud uute reeglite ja normidega: kas ja kuidas on muutunud Faehlmanni üldiseloostus, millist osa tema loomingust on esile tõstetud, millist osa peetud vähem oluliseks, kas ja kuidas on muutunud autori tõekspidamised ja vastavalt sellele Faehlmanni retseptsioon.

Teksti taassünd

Anneli Mihkelev

Iga kirjanduslik tekst on potentsiaalselt intersemiootiline ehk allusiooniline. See tähendab, et ta ei eksisteeri tekstina üksi, vaid on ümbritsetud erinevatest märgisüsteemidest, sh kõikvõimalikest kirjutatud tekstidest, mis ulatuvad tsitaatide, plagiaatide, imitatsioonide, paroodiate jm vihjavat signaali (markerit) sisaldavate elementide ja žanride kaudu teistesse tekstidesse. Nii ristuvad allusioontekstis diakroonia ja sünkroonia telg, süsteem ja (kirjanduslik) evolutsioon, minevik ja olevik. Kasutades võrdlust botaanikast, nimetab A. Pasco allusiooni kirjanduslikuks pookeks: lugemisprotsessi käigus loob lugeja kahe teksti metafoorilise suhte, mille tulemusena allusioontekst kutsub esile ja kasutab teist iseseisvat teksti uue tähenduse loomiseks (Pasco 1994: 12). Seega on killuke varasemast tekstist aluseks uuele, kuid nõnda uude teksti "poogituna" saab ka varasem tekst endale uue elu: kahe teksti vaheline suhe on ka varasema teksti taassünd ja kohanemine uues süsteemis ning kontekstis. Selle kohanemise käigus saab ta endale uue väärtuse.

Samas ei pruugi suhe kahe teksti vahel sugugi olla vaid metafooriline, sest üleminek ühelt intertekstuaalselt suhtelt teisele on dünaamiline, sõltudes kõigepealt aktiivsest lugejast, kes on võimeline teksti interpreteerima ehk (taas)looma. Seega võivad tekstide vahelised suhted olla palju mitmekesisemad ning, kuna lugejagi kuulub kindlasse keskkonda, sõltub teksti taassünd samuti kontekstist ja keskkonnast, milles ta funktsioneerib: Halliday järgi ongi tekst oma keskkonna kui sotsiaalse konstrukti saadus ning kestva semantilise valiku protsess. Tähenduse vahe-
tumine on interaktiivne protsess, kus lugeja võimalikud tõlgendused sõltuvad semiootilistest süsteemidest, nii lingvistilistest kui ka sotsiaalsetest (Halliday 2002: 50–51). Seega on ühe teksti taassünd teise teksti kaudu tegelikult intersemiootiline protsess.

Ettekanne tugineb peamiselt näidetele Kivisildniku tekstidest, tema tsitaatidele Piiblist, seega siis piiblitekstide taassünnile uuemal ajal ja uuemas kirjanduses. Võrdlusmaterjalina on kasutatud aga näiteid teistelki eesti luuletajailt läbi aegade.

Kirjandus

- Halliday, M. A. K. 2002. *Linguistic Studies of Text and Discourse*. London, New York: Continuum.
- Pasco, Allan H. 1994. *Allusion: a Literary Graft*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
- Plett, Heinrich F. 1988. The Poetics of Quotation. In János S. Petöfi and Terry Olivi (eds), *Von der verbalen Konstitution zur symbolischen Bedeutung – From verbal constitution to symbolic meaning*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, pp 313–334.
- Plett, Heinrich F. 1991. Intertextualities. – *Intertextuality*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, pp 3–29.

"Siin me seisame, kuid me võime ka teisiti. Lutheri ajad on möödas". Kohanemisest 1930. aastate eesti vaimuilmas

Sirje Olesk

1. Pealkirjas tsiteeritud kirjakoht pärinevat Rasmus-Kangropooli suust või sulest. Mina leidsin ta Oskar Looritsalt ja kahestki kohast. Raamatust "Vastu voolu" (Tartu, 1933) lk 103, artikkel "Poegade pettumus vaimlikest isadest" saab lugeda: "Eks öelnud R. Kangro-Pool meie kohta väga tabavalt, et siin meie seisame, kuid me võime alati ka teisiti?[--] Mitte ideede teenistuses ei seisa meie 30-aastased, vaid rakendavad just igasugu ideid õige materialistlikult oma kauka ja karjeeri teenistusse". Kirjas Martti Haaviole 2. novembrist 1937. aastal kordab Loorits seda fraasi uuesti: "R. Kangro-Pool ütles väga tabavalt meie aja inimeste kohta: siin meie seisame, aga me võime ka teisiti. Lutheri ajad on möödas" (SKS M. Haavio 12:53.63).
2. Ettekande sisuks saab olema Eesti intelligentsi käitumisstrateegiate vaatlus 1930-ndatel aastatel. Küsin selle järele, kuidas kohaneti "vaikiva olekuga" pärast 1934. aasta 12. märtsi riigipööret.
3. Keskendun oma ettkandes kahe vastandliku käitumisstrateegia jälgimisele. Vaatlen Oskar Looritsa näitel nn "Pätsi-meelse" seltskonna ideoloogilisi seisukohti, mis kõige adekvaatsemalt peaksid kajastuma ajakirjas "ERK". Lisaks sisaldavad põhjalikke kommentaare Eesti elust Looritsa kirjad Martti Haaviole Soome.
4. Paralleelselt jälgin opositsioonilise "Tartu vaimu" esindajate seisukohti, mida Eestis kajastas kõige rohkem ajakiri "Akadeemia". Veel otsesemalt arvustati eesti sisepoliitikat Soomes. Mina vaatlen selles ettkandes peamiselt August Annisti kirjutisi, mis on avaldatud ajakirjas "Suomalainen Suomi", mida selgitavad veel Annisti erakirjad Martti ja Elsa Haaviole. Siinkohal on keskseks tekstiks artikkel "Nykyhetken Viro. Katkelma kirjeesta", autoriks pseudonüümne "Sopra" ajakirjas "Suomalainen Suomi" 1938, nr 1.
5. Tunnistan, et nii Loorits kui Annist on piisavalt originaalsed isiksused ja seetõttu on nende seisukohtade käsitlemine mingi suurema grupi "esindajana" lihtsustav. Samas on selge, et mõlemad pretendeerisid olema ja olidki kaasaegset rahvuslikku ideoloogiat kujundavad autorid. Nende avalikes kirjutistes, aga ka isiklikes kirjades väljendatud seisukohtade registreerimine, kõrvutamine ja analüüsimine võiks olla õpetlik 1930-ndate aastate ideoloogilise ja kirjandusliku konteksti mõistmisel.

Fiktsioonimaailmade metafoorne kohanemine: fantastika *versus* reaalsus

Andrus Org

Kuigi ilmsesti kõik kirjanduslikud fiktsioonid põhinevad vähem-rohkem fantaasial, võib siiski eristada erineva "tegelikkuse tunnetusega" fiktsioonimaailmu: ühtedes domineerib reaalsuse jäljendus (*mimesis*), s.t kujutatu on äratuntavalt mõjutatud tegelikkuse asjaoludest; teistes aga fantastiline kaemus (*poiesis*), s.t kujutatu manipuleerib silmnähtavalt füüsilis-materiaalse maailma tegelikkusest lähtuva tunnetusega. Erinevalt realistlikust fiktsioonist on fantastiline fiktsioon vaadeldav *poiesis*'ena – inimesele omase kujutlusvõimena luua maailmu ja olemeid, mis taotluslikult lahknevad empiirilisest (äratuntavast, ka argisest) tegelikkusest.

Kirjanduslikku fantastikat on traditsiooniliselt mõistetud tavaümbruse vastuolulise nihkena, empiiria kummastava moonutusena, mis modelleerib tegelikkusest erinevaid fiktsioonimaailmu. Realistlikku kujutamistüüpi sätestanud jäljendussuhe on fantastikasse kalduvates narratiivides asendunud hoopis kujutlusvõimel põhineva lihtsustamis-, teisendus- või hälbimissuhtega.

Matt Barkeri "Sarah' jalgu", A. Kivirähki "Rehepappi" ja M. Heinsaare "Härra Pauli kroonikaid" või "Vanameeste näppajat" lugedes pole lugeja koormatud ulmelises maailmas orienteerumisega, sest tegelikkuse mastaapset moonutust need autorid ei rakenda. Küll aga sugeneb "siinse ja praegusega" sarnaneva maailma kujutamisse avausi, mille kaudu siseneb fiktsioonimaailma sootuks "võõraid" või "teisi" olemeid (pärinegu need kas siis rahvusmütoloogiast või psüühika süvakihtidest), mida lugeja tajub kognitiivse võõritusena, ühtlasi metafoorse võimendusena. Realistliku ja fantastilise fiktsioonimaailma kohanemine saab võimalikuks läbi metafoorsete või metonüümsete suhete, mis tekivad kirjeldatava fiktsioonimaailma ning meie "siinse ja praeguse" vahel. Metafoorsed seosed tegeliku maailma ja inimesega peavad olema tajutavad ja tuletatavad, olgu tekstis kujutatu kui tahes empiiriliselt võõras. Liblikmees, kratt ja plasma-elukas kui kättesaamatusse materialiseeritud fiktsioonimaailma tegelaskujud osutuvad tähenduslikeks metafoorideks tegeliku ja ulmelise maailma suhteväljas. Tegelikkuse ja fiktsiooni (olgu see siis kas realistlik või fantastiline) poeetiline kohanemine (sobitumine) tähendab ühtlasi kahe maailma vahelise kujutletava piiri murdmist, laiendamaks inimõtlemist ja -tunnetust.

Fantastilise ainese kohanemine reaalsega on vaadeldav ka lugeja positsioonilt: see on võimalus näha maailma teisest vaatepunktist, kogeda tegelikkuses kättesaamatut, tajuda nähtamatut nähtavana. Kuigi reaalse ("mina") ja fantastilise ("teise") sümbioos võib Tzvetan Todorovi arvates äratada küll lugejas kahtlusi (*hesitations*) kujutatava võimalikkuse suhtes, täidab selline poeetiline võte funktsiooni, mida puhtrealistliku kirjanduse kaudu on võimatu või tunduvalt raskem teostada.

Reaalsuse ja fantastika vahelist kohanemist näitlikustab Rosemary Jackson optikast tuntud *praxis*'e-mudeliga. Objektist, mis asetseb kujutlusliku telje ühes otsas, projitseeritakse läbi läätse optiline kujutis telje teise otsa: reaalne fenomen tekitab sel viisil endast nihkes oleva fantastilise kujutise. *Praxis* tekib alas, kus objekt ja kujutus näivad kokku pörkuvat, kuigi tegelikult kumbki seal algupäraselt ei asu. See praktiline suhe sätestab fantastilise narratiivi peamised struktuuri- ja tähendusjooned: reaalsusesse, mis algul on kõigiti "päris", sugeneb ühel hetkel ilmseid mittevõimalikkusi. Võimalikkuse (fakti, "välismaailma") ja mittevõimalikkuse (antifakti, "sisemaailma") vahelist kohanemissuhet nimetab Julio C. Jeha ontoloogiliseks inversiooniks.

Praxis'e-mudel organiseerib näiteks Mehis Heinsaare "Härra Pauli kroonikaid": Härra Pauli isiksus eksisteerib vaid nii- ja äraspidisuse tulejoonel, sünnib ukšelävel, mis ühendab sujuvalt tuttavaid (teaduslikke) ja tundmatuid (alateaduslikke) dimensioone. Reaalmaailma batuudilt sooritatud tegelikkushorizonti läbistavad hüpped Fantastilisse Taevasse loovadki kummastava – groteskse – tunde asjaolude maagilis-realistlikust seletatusest, sürr-elementide kaleidoskoopilisest vahelduvusest.

Eesti kirjandusruumis on fantastiline kujutamistraditsioon väljastanud nii "imepärast" ja "muinasjutulist" (J. Jaik, A. Kivirähk, M. Heinsaar jt) kui ka "kummastavat" ja "üleloomulikku" (A. Gailit, Matt Barker, K. Orlau jt) fantastikat. Fantastiliste lõimede tihedus realistlikus aluskangas võib ulatuda ainumotiivist (nt Matt Barkeri õudusnovellid) kuni fiktsioonimaailma mastaapse, 180-kraadiseks pöördeks foorseeritud modelleerimiseni (nt V. Belials "Arshinari kroonikad").

Tekst kohandamiste vahel II. Jaan Kaplinski "Isale" ja Anton Nigovi "Harjutuste" näitel

Aare Pilv

Eelmisel "Kohanevate tekstide" konverentsil aasta tagasi käsitlesin Anton Nigovi "Harjutusi" ja Peeter Mudisti "Ratsukäiku" kui tekste, mis annavad tunnistust kohanemismehhanismidest erinevatel tasanditel; need tekstid ise on jäljed isikliku identiteedi ja tekstuaalsete mustrite kohanemisest, ning nende käibesemine kirjandusruumis tingib nende tekstide retseptiivse kohandamise olemasolevate lugemismustritega. Siinne ettekanne oleks eelmise jätk, võttes siduvaks tekstiks Nigovi raamatu.

Oma 2003. aasta lõpus ilmunud raamatus "Isale" kirjutab Jaan Kaplinski: "Tiial oli kaasas Önnepalu-Nigovi *Harjutused*, seda sai loetud lennukis ja bussis, aga Inglismaal jäi ta pooleli. Teadus, hea populaarteadus on mind lapsest peale huvitand rohkem kui ilukirjandus" (lk 136). Sellega liigitab Kaplinski Nigovi raamatu, mis mängib belletristika ja autobiograafia piiril, pigem ilukirjanduseks, s.t mingis mõttes mitteautentseks enesekirjelduseks. Võiks olla kõnekas, et Kaplinski teeb siin sellise liigitava žesti raamatu suhtes, kus üheks liiniks on Kaplinskist endast kui isafiguurist distantseerumine, samas kui Kaplinski raamatu põhifiguuriks on omakorda tema igipuuduv isa, kelle kaudu joonistub esile Kaplinski tekstides üha korduv püsitu minaidentiteedi probleematika.

Ettekandes püüangi leida ühis- ja vastandjooni Nigovi "Harjutuste" ja "Kaplinski "Isale" vahel ning vaadelda Kaplinski raamatu puuduvat, kuid pidevalt keskmes olevat isafiguuri kui teatavat levinaslikult mõistetud mina ja teise koondumist ühte punkti, kui teatavat minaidentiteedi puuduvat keset, mille ümber mina ja maailma kohandamise (mina ja teksti) protsessid keerlevad. Võimalik, et see on teatav algmuster, mis vaistlikult äratuntuna on kandunud ka Nigovi raamatusse. Isikliku identiteeti otsing saab alguse poja-staatusest (Kaplinskil otseses, Nigovil ülekanatud mõttes), mis võimendub kas isa puudumise või "isast" distantseerumise kaudu, nii et poja-staatust liigub sujuvalt "iseenda isa/poja" staatuseks, mis oleks kujundlik väljendus autentse, enastloova identiteedi jaoks.

Lugeja ajaloomälu ja -unustus teksti tähendusloomes (Andrus Kivirähki "Meie Lenin" näitel)

Ülle Pärl

Ettekanne tugineb kirjandusteostele, milles käsitletakse ajaloolist temaatikat: kas siis taotlusega edastada lugejale ajaloolist tõde või vastupidi – demonstreerida ajaloolise kirjelduse retoorilist, interpretatsioonilist loomust.

"Ajaloolisus" ilmneb kirjandusteoses erineval moel: ajaloolised sündmused võivad saada süžee sündmusteks, olla sellele lähtepunktiks või inspireerida kontrafaktuaalse pseudoajaloo kirjutamist. Ajalooline narratiiv on kaasatud ka tekstidesse, mis pigem loovad mittelineaarse, mütoloogilis-kontinuaalse maailmapildi.

Ajaloolised tegelased, kellest saavad ilukirjandusliku teose kangelased, toovad uude konteksti kaasa oma nimega seotud assotsiatsioonid. Kusjuures üldtunnustatud ajaloolisi kirjeldusi parodeerivates tekstides on üheks võtteks ajaloolist tegelast kohustuslikult identifitseerivate kirjelduste taandamine. Lõhutud saab nime ja teatud karakteristikate "tsirkulaarsus" (nt "Lenin on see kes...").

Andrus Kivirähki "Meie Lenin", mida ettekandes lähemalt vaadeldakse, ongi üks selliseid raamatuid. Juba kaanekujundus alustab mängu, mille tähtsaimaks tegelaseks saab lugeja. Lenin kui pärisnimi lakkab olemast tugev tähistaja. Vene keelest tõlgitud lastejutud on siin kui valmid ilma kohustusliku eksplitseeritud moraalita teksti lõpus. Moraal ei tulenegi jutustatud loost, vaid muutub vastavalt lugemislaadile, sõltudes lugeja ajaloolisest mälust. Lugeja rakendab temale tuttavaid koode, millistest vähemalt mõned toimivad üheaegselt. Paradoksaalselt teenib sellisel moel ehitatud tekst unustamist, mis on kultuuris mitte vähem tähtis kui mäletamine.

Muusade röövimine.

Kunstnikukarisma jaotumisest taasiseseisvunud Eesti seltskonnaajakirjanduses

Johannes Saar

Juba tosin aastat olen vorpinud Eesti erinevatele päevalehtedele ajakirjanduslikke tekste kunstist. Olen saavutanud teatava reputatsiooni žanris, mida võib nimetada "jooksvaks kriitikaks jooksvalt kriitikult". Ma ei saa oma sulejooksu üle nuriseda, leib tuleb kergemini kui mõnel.

Üheksakümnendate keskpaigast on aga minus idanemas paranoiline tundmus, et keegi kisub kriitikuleiba käest. Mitte, et mul kahju oleks. Mis kergelt saadud... Tahan lihtsalt teada, kes kisub ja ülepea – kus edaspidi kergelt kriitikuleiba jagatakse. Sest mu varud pole lõputud.

Sain jälile. Mainitud kümnendi keskel ilmus turule hulgi elustiili- ja kodundusajakirju, hea maitse, naiste ja meeste kuukirju, seltskonna- ja kuulujutuperioodikat, mille tekstides figureerisid lisaks "teoinimeste triumfaalsetele edulugudele" kõrvalosatäitjatena ka kunstiteemalised jutukesed. Küll kunstnikest endist, küll nende loomingu sobivusest magamistoa tapeediga.

Mu kahtlused said põhja alla moel, mis alles hakkas mu aimdustes kaju võtma. Avastasin, et retoorika, millega traditsioonilembesem kunstikriitika oli aastaid tavaliselt menetlenud näiteks Pallase kooli kunstnike järelimpressionistlikke ja salonglikke saavutusi, on kaaperdatud seltskonna-ajakirjanike poolt, kes on asunud sarnaste retooriliste manöövritega glorifitseerima tegude- ja äriinimeste maitse-eelistusi arhitektuuris, toidus, jookides; nende eramute interjööri- ja autodes, põrandakattematerjale, potte, panne, jalamatte. Kaubaline maailm kodifitseerib end hoogsalt ajaloolistesse maitsekategooriatesse. Epiteedid nagu *hõrk, peen, väljapeetud, kunstiline, stiilne, ekspressiivne, sensuaalne, jõuline* ning üldse barokselt lopsakas ja troopiline keelekasutus tungib peale esmajoones nn karismaatiliste suurkodanlaste elulaadi kuvandamisel. Kujutavate ja rakenduslike kunstide professionaalseid esindajaid portreeritakse seevastu üha enam läbi degradeerivate stereotüüpide, mis on seni kuulunud kas halli pangaametniku, lojaalse advokaadi ja usina käsitöölise manu või siis suisa autisti ja sotsiopaadi välimäärjasse. Lühidalt – leviavad tekstilised strateegiad, mis glorifitseerivad äriinimesi kunstnikena ja kunstnikke töölistena.

See on pea kümme aastat kestnud tendents, mille võib ristida kunstnikukarisma ümberpaigutamiseks. Oletatavasti pole see seltskonna-ajakirjanike eraviisiline algatus vaid pigem nende alateadlik vastutulek jalad alla saanud kodanlusele, kes soovib taasiseseisvunud Eestis hankida endale ka mingit kultuurilist kapitali. Selle tulemusena kipuvad hardalt romantilist ja hedonistliku kunstikutüüpi Eesti seltsimeedias esindama üha enam inimesed, kelle äriiline saavutusvajadus on rahuldatud ning kes nüüd on hõivatud oma elulaadi avaliku stiliseerimisega kunstiliseks projektiks. Soov selles kaasa lüüa ajendab aga loomeinimesi aina enam esitlema end lojaalsete ja käeosavate oskustöölisena.

Interdiskursiivsus ja tekstide diskursiivne identiteet

Peeter Torop

Uute tekstide tulekut kultuuri ei saa vaadelda väljaspool juba eksisteerivaid tekste. Tekstiontoloogiliselt on oluline jälgida kultuuris tekstide mitmekordset identiteeti. Kultuuri tekstuaalsuse analüüs eeldab komplementaarsete kirjelduste kooseksisteerimist ning erinevate identiteetide piiritlemist. Tekstilise identiteedi kõrval on olulised veel intertekstiline, metatekstiline, diskursiivne ja interdiskursiivne identiteet, kusjuures need identiteedid võivad eksisteerida simultaanselt.

Seoses kultuurikeskkonna tehnoloogilise arenguga ja tekstitüüpide mitmekesisuse kasvamisega on kasvanud vajadus diskursiivse ja interdiskursiivse tekstianalüüsi järele. Ka klassikalisi tekste ei saa isoleerida uuest kultuurikogemusest. Klassikalised tekstid on sunnitud uutes kultuuritehnoloogilistes tingimustes kohanema ning nende olemise jälgimine tänapäeva kultuuris nõuab võrdleva analüüsi meetodite täiustamist. Kultuuri sidususe säilimise ja klassikalise kultuuripärandi aktuaalsena hoidmise nimel tuleb kultuuritekstide mõtestamispraktikaid täiustada nii üldteoreetilisel kui empiirilisel (ja eriti didaktilisel) tasandil.

Ettekanne pakub nii teoreetilist arutlust kui praktilisi näiteid.

Tsensuurist loomefaktorina – Priit Pärn *versus* Nõukogude Liit

Andreas Trossek

1987. aasta 8. mail ilmus tollaste loomeliitude häälekandjas Sirp ja Vasar sel ajal tõenäoliselt ühe tuntuima eesti karikaturisti Priit Pärna töö "Sitta kah!", mida arutas oma istungil EKP Keskkomitee büroo. Partei juhtorgan otsustas "kahemõttelise, poliitiliselt väära karikatuuri" avaldamise eest määrata ajalehe toimetajale parteilise karistuse, andes sellest teada Sirbi ja Vasara hilisemas numbris, lühikroonika rubriigis. Ühtlasi kohustas EKP Keskkomitee "neid organisatsioone, kelle häälekandjateks on perioodilised väljaanded, suhtuma suurema nõudlikkusega toimetajatesse ... avaldavate materjalide poliitilise sisutäpsuse jälgimisel."

Käesolevas ettekandes vaadeldakse tsensuuri kui konteksti ja üritatakse välja joonistada olukorda, kus peitumängust (kujutletava) tsensoriga saab teose autorile omamoodi eesmärk. Loojat piirav reeglistik on ühtlasi nii teose "kaasautor" kui ka "võti" lugejale. Nagu märgib Rein Veidemann, on tsenseerimisfakti kindlakstegemise kõrval tegelikult tähtsam mõista, kuidas tsenseerimine mõjutas teksti vastuvõttu. Tiina Kirss on kirjandustsensuurist kirjutades viidanud mõistele "aisopose keel". Muuhulgas eeldab selline keelekasutus teadlikku, vastava lugemiskooli omandanud lugejat, kes oskab paigutada tekste pingeteljele autori kui poliitiliselt vastutava subjekti ja riikliku autoriteedi (ehk seda esindava tsensori) kui adressaadi vahel. See eeldab omakorda pikaajalisemat tsensuuri olemasolu, mille reeglitega osatakse juba kohanduda nii looja kui ka lugeja seisukohalt; samuti kollektiivset sõnakasutust Deleuze'i ja Guattari Kafka-käsitluse võtmes.

"Raadio": tekst kui kohanemise masin

Kadri Tüür

Emil Tode "Raadiot" võib pidada kohanemise looks mitmel tasandil.

Esmalt on see kohanemine keeles, mõistete keele- ja kultuurispetsiifilisuse eksponeerimine eesti- ja võõrkeelsete sõnade, fraaside ja kummastava nurga alt antud seletuste näol. See on kihistus, mis lugedes ilmselt kõige selgemini silma hakkab.

Teiseks on "Raadio" näol tegemist peategelase kohanemisega üleminekuil ühest kultuurist ja ajastust teise. Peamiselt kasvab see välja seitsmest esimesest, keele-kihistusest.

Kolmandaks on "Raadio" näol tegemist peategelase kohanemisega uues elusituatsioonis, millega seoses tuleb ümber defineerida oma identiteet indiviidina, mitte pelgalt rahvuse/rahvusülese skaalal, nagu teisel tasandil. See kohanemise tasand on loos jäetud mõnevõrra detektiiviloo sarnaselt peitu, kohanemise (tõeline?) põhjus avaldatakse alles teose lõpuosas. Samuti on see vähem ilmne kui eelnevate tasandite kohanemine, kuna toimub tegelase sisemaailmas, tema erinevate ja endiste "minade" vahelises võrdluses ja dialoogis.

Lõpuks võiks veel rääkida autori(te) kohanemisest kirjanduselu kontekstis; pidades siin silmas eeskätt fiktiivse autori Emil Tode kohanemist eesti kirjanduselu ja -oludega nii, nagu see väljendub tema nime all avaldatud teoste ja nende retseptiooni võrdluses.

"Naistekad" kui kohanev tekst

Rein Veidemann

1990-ndate murrangut eesti kirjandusvälja iseloomustab kohanemine ühiskonnas (eriti 1990-ndate esimesel poolel) valitsenud kaubokapitalismiga (P. Viires), mis ei anna aga alust rääkida postmodernistlikust ajajärgust (P. Viires, T. Hennoste). Mõõndakse küll "postmodernistlike laikude" olemasolu kultuuris (T. Hennoste), ent tervikuna on tegemist kirjandusruumi plahvatusliku paisumisega (nimetuste arvult, pagulaskirjanduse "kojutulek", tõlked), mis tähendab seda, et suur ja ühtne "eesti kirjandus" on jagunenud paljudeks "pisikirjandusteks" (T. Hennoste). Üldise kohanemise näitena on toodud kirjanduse, eriti proosa "kaubastumist" ja sellega kaasneva "leviproosa" (T. Hennoste) levikut. "Postmodernistliku" pöördena võiks võtta katseid hajutada piire elitaarse ja massikirjanduse vahel, ent see on jäänud autorite-poolseks algatuseks. Kirjandusavalikkus (eriti kriitika) "mõõdab" ilmutavat endiselt "tõsise – ajaviitekirjanduse" teljel (P. Viires).

Ühe osa seesugusest ajaviitekirjandusest moodustavad "naistekad". Kerttu Rakke on end teadlikult määratlenud naistekirjanikuna. "Naistekate" formaat kinnistus 1990-ndate kirjandusväljal siiski tõlgete kaudu. Need moodustasid jõuliselt kirjandusturul alustanud kirjastus Varraku "põhikapitali" (sari "Varraku romaan"), mis nõudluse vähenedes (õieti küll eesti oma autorite lisandudes) on peatoimetaja Krista Kaera sõnul taandunud perifeeriasse. Uuel aastatuhandel on asunud lugejate nõudluse (loodetavat) jätkumist "naistekate" järele täitma ajakiri Anne oma sarjaga "Anne raamatuga".

"Naistekad" mõistena kannab kõnekeelsust. Tekst ongi vormistatud lobisemisele lähedase jutustusena (meenutagem kohvireklaami "Ja juttu jätkub kauemaks"). Süžee on kindlalt paigas, kergesti raamatu tagakaanel annoteeritav, ning jälgib selgeid klišeid. Konfliktid peavad olema elulised, ent varjutatud sageli sentimentaalsusest. Need peavad võimaldama lugejal võtta kiiresti ja kaasaelavaid seisukohti. "Naistekad" apelleerivad eeskätt lugeja emotsionaalsele vastuvõtutasandile.

Formaadiühtsusele vaatamata on siiski raske öelda, et see või too teos on "naistekas", too aga mitte. Ajaviitekirjandusele omast võttestikku ekspluateerib "tõsikirjanduski". Ja "naistekad" näibki olevat ajaviitekirjanduse üks paljudest sünonüümideest. Nähtus ise on niisama vana kui eestikeelne kirjandus, ulatudes tagasi "Vaga Jenoveeva elulugudeni", 20. sajandi esimese kümnendi kirjandusmaastiku pluraliseerumise ja demokratiseerumiseni ja lõpetades 1970-ndate "olmekirjandusega". Kirjanduslik tekst kujuneb autoriteksti ja lugejateksti dialoogis. Kohanemine on siin vastastikune.

Taasleitud süütus – *fanfiction*'i võimalused

Piret Viires

Konverentsil "Kohanevad tekstid I" käsitlesin ma tekstide kohanemist küberruumis, keskendudes kitsamalt Espen Aarsethi tutvustatud küberteksti mõistele. Praegune ettekanne lähtub aga küberkirjanduse võimalikult laia definitsioonist, mis ei piira küberkirjandust ainult hüperteksti spetsiifikaga, vaid hõlmab selle alla kogu internetis leiduva võrgukirjanduse. Vaatluse alla tuleb internetikirjanduse üks intrigeerivamaid äärealasid – *fanfiction*. *Fanfiction*'iks nimetatakse enamasti tekste, mis on loodud mõne raamatu, koomiksi, TV-seeria või filmi n-ö pseudojärjena ja mis pole kirjutatud professionaalsete kirjanike, vaid *fan*'ide poolt. *Fanfiction*'is järgitakse oma lähteteksti tegelaskujude loogikat, kuid sündmustik on uus ja muutuda võib ka tegevuspaik. *Fanfiction*'i alguseks peetakse juba 19. sajandi lõppu ja 1920–30-ndaid, kui *fan*'id kirjutasid järgesid Lewis Carrolli ja Jane Austeni teostele. Selle žanri plahvatuslik levik kaasnes aga *Word Wide Web*'i arenguga. Omaette erilise *fanfiction*'i alaliigi moodustavad tekstid, mida on kirjutanud erinevate pop- või rockansamblike austajad – tegemist on n-ö reaalseid isikuid kujutavate *fanfiction*'itega (*real person fic*). Pop- või rockiidolid tegutsevalt vastavalt autori tahtele kas täiesti uues keskkonnas või mõnikord on lood seotud ka nende muusikutegevusega. Autorite fantaasia on siin täiesti vaba, säilitatakse aga iidoli isikuimage ja välimus, nii et lugejal on kergem sündmustikku sisse elada. Esinduslikku osa *fanfiction*'ist võib leida näiteks järgmistelt võrgulehekülgedelt – Fanfiction.Net <http://www.fanfiction.net/> ja Fandomination.Net <http://www.fandomination.net/>.

Fanfiction'i kui kirjandusnähtusega kaasneb mitu probleemi. Esiteks, muutunud on tavapärane autori roll. (Kes on tegelikult autor? Algteksti autor? Või seda uuestikirjutava *fanfiction*'i autor? On sel juhul *fanfiction*'i autor kaasautor? Või on lihtsalt tegemist plagiaadiga?) Teiseks, muutunud on ka tavapärane lugeja roll – lugejad sekkuvad vahetult oma kommentaaridega kirjutamisprotsessi. (Siin võib paralleeli leida ka küberkirjandusele tüüpilise "aktiivse lugejaga".) *Real person fic*'i analüüsidest oleks produktiivne aga kasutada Baudrilliard'i simulaakrumi mõistet – *fanfiction*'i tegelased on koopiad nendest imagoloogia abil loodud kujudest, kellena popstaarid avalikkuses esinevad ja keda reaalsuses ei pruugi eksisteeridagi. Nii on *fanfiction*'i puhul kesksiks ka reaalsuse ja fiktsiooni vahekord.

Kuigi postmodernistliku kirjanduse üheks põhitunnuseks on varem kirjutatud tekstide "uuestikirjutamine" (*re-writing*), teevad vastavad autorid seda ennekõike iroonilises võtmes, postmodernistlikku kirjandust iseloomustab "kaotatud süütus" (U. Eco). *Fanfiction*'i puhul on aga autorite suhtumine oma loomingu aluseks olevatesse algtekstidesse või siis reaalsesse isikutesse mitte irooniline, vaid harras. Nii saaks öelda, et *fanfiction*'is võib näha taasleitud süütust – see on tagasipöördumine süütu ja mänguvaba kirjanduse poole.